

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 330.322:658.152

Гладкова О.В., канд. екон. наук (ДонНУЕТ, Донецьк)

СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті проаналізовано поточний стан інноваційно-інвестиційних процесів в економіці України в цілому і в торгівлі зокрема. Наведено порівняльну оцінку інноваційно-інвестиційної активності національних суб'єктів підприємництва в докризовий (2004-2008 рр.) та кризовий (2009-2010 рр.) періоди.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиції в інновації, інноваційно-інвестиційний процес, джерела фінансування інновацій, фінансова криза.*

Наслідками сучасної фінансової кризи стали зниження платоспроможного попиту, дорожнеча й малодоступність кредитних ресурсів, різке зниження інвестиційних коштів, що спрямовуються в операційну діяльність, нездатність підприємств розвиватися за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів і як результат цього, відсутність фінансових можливостей упроваджувати інноваційні методи й технології в організацію виробничого процесу. Для того щоб вижити в складній економічній ситуації, захиститися або хоча б знизити результати негативно-го впливу, суб'єктам підприємництва необхідно відтворювати та примножувати власний капітал, шукати можливості для залучення додаткових внутрішніх і зовнішніх інвестицій у розвиток основних фондів, упроваджувати технічні інновації тощо.

Усе це викликає необхідність формування ефективної програми фінансового саморозвитку. В ній на перший план повинні бути поставлені питання активізації інноваційно-інвестиційних процесів, оскільки тільки завдяки їм можна формувати достатній для саморозвитку рівень власних фінансових ресурсів за допомогою зниження витрат і підвищення лояльності споживачів, а отже, й збільшення доходів.

В економічній літературі різні аспекти організації інноваційно-інвестиційних процесів знайшли відображення в наукових роботах С. Аптекаря, Р. Бірманна, І. Бланка, А. Волкова, Л. Гітмана, М. Джонка, Т. Косової, Л. Омелянович, А. Пересади, Д. Старіка, В. Савчука, В. Стасєва, А. Садекова, У. Шарпа та ін. Разом з тим, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених теоретичним і практичним основам організації інноваційно-інвестиційних процесів, питання оцінки поточного стану інноваційно-інвестиційних процесів в економіці країни та розробка пропозиції щодо посилення позитивного їх впливу на підприємства різних видів діяльності завжди залишатимуться відкритими.

Актуальність цього питання, його практична та наукова значущість для розвитку національних суб'єктів підприємництва визначили необхідність проведення подальших досліджень.

Метою статті та основним її завданням є оцінка поточного стану інноваційно-інвестиційних процесів у національній економіці в цілому й торгівлі зокрема, проведення порівняльної оцінки їх розвитку в докризовий та кризовий періоди.

Методами дослідження є прийоми системного аналізу економічних явищ, вибіркового обстеження та групування, індексного методу та методу порівняльних оцінок. З метою проведення порівняльного аналізу були використані офіційні дані Державної служби статистики України [9] та Національного банку України [10].

Аналізуючи сучасний стан інноваційно-інвестиційних процесів в Україні, слід відзначити, що за останні 10 років їх динамічні характеристики суттєво змінилися порівняно з першими роками існування незалежної України. Так, у 2002-2010 рр. капітальні інвестиції збільшувалися в середньому на 19,8% на рік, а з поправкою на інфляцію – на 5,8%.

Проте тенденція зростання не є характерною для всього періоду. Так, за 2002-2008 рр. капітальні інвестиції зростали в середньому в 1,35 разу за рік, а з поправкою на інфляцію – в 1,22 разу. Починаючи з 4-го кварталу 2008 р. у зв'язку зі світовою фінансово-економічною кризою ситуація в економіці різко погіршала, що не могло не позначитися на стані інноваційно-інвестиційних процесів та їх впливі на фінансовий саморозвиток підприємств.

Найвищі темпи приросту за останні дев'ять років були відзначені в 2004 р. – 34,1% – і 2007 р. – 33,8%. Протягом цього періоду спостерігалось й збільшення частки інвестицій у ВВП. Так, у 2002 р. інвестиції до ВВП в основних цінах складали 8,8%, а у 2004-2005 рр. вони зросли до 10,6%. Але незважаючи на таке стабільне збільшення, частка інвестицій у ВВП все ще залишається на низькому рівні.

У 2008 р. капітальні інвестиції порівняно з 2007 р. зменшилися на 1,2% у результаті значного зниження цього показника в 4-му кварталі (на 5,5%) порівняно з відповідним періодом 2007 р. Слід зазначити, що показники 4-го кварталу істотно позначаються на показниках року, оскільки, відповідно до офіційної статистичної звітності, частка 4-го кварталу в обсязі інвестицій зазвичай коливається від 40% до 50%. Зокрема, в 2007 р. частка інвестицій, здійснених у 4-му кварталі, склала 45,9%, а в 2008 р. – відповідно 41,4%.

Протягом 2009-2010 рр. через фінансову кризу негативна тенденція інвестування в економіку України посилилась. У 2009 р. питома вага загальних інвестицій знизилась на 29,1%, а у 2010 р. – ще на 2%. Отже, досягнута протягом 2002-2007 рр. тенденція щорічного їх зростання була зведена до нуля у 2009-2010 рр.

Структура капітальних інвестицій у 2002-2010 рр. залишалася практично незмінною. Найбільшу питому вагу займали інвестиції в основний капітал – у середньому 84%, витрати на капітальний ремонт складали в середньому 10%, інвестиції в нематеріальні активи – 3%.

Завдяки збільшенню інвестування в основний капітал, вартість основних фондів в Україні зросла з 828,8 млрд грн у 2002 р. до 6648,8 млрд грн (з урахуванням індексації та переоцінки) у 2010 р., тобто у 8 разів. При цьому відбувалося поступове прискорення збільшення вартості основного капіталу (без урахування індексації та переоцінки у 2010 р.) в середньому на 14% на рік. Разом з тим якщо врахувати середньорічну інфляцію за вказаний період у розмірі 14,1%, то практично можна вважати, що темпи зростання істотно не змінюються.

Збільшення вартості основних активів було неоднорідним у галузевому розрізі. Найвищі темпи зростання протягом 2002-2010 рр. були відмічені у фінансовій діяльності (4,5), діяльності транспорту та зв'язку (3,2), діяльності готелів і ресторанів (3,1), будівництві (2,3). Торгівля займає друге місце за темпами зростання вартості основних активів – збільшення склало 3,5 разу.

Проте слід урахувати, що приріст інвестицій відбувався в основному у 2002-2008 рр., що було пов'язане зі стабілізацією економічної ситуації в країні за період 2002-2007 рр. – зниженням темпів інфляції, стабільним економічним зростанням у середньому на 7% на рік і підвищенням довіри інвесторів і споживачів.

Фінансова криза 2008 р. різко скоротила інвестиційні вкладення в економіку, що в цілому негативно позначилось на її подальшому розвитку.

Слід відзначити, що на фоні зростання інвестицій в основні активи спостерігається відсутність збільшення частки амортизаційних відрахувань у структурі операційних витрат національних підприємств. Це може свідчити про те, що інвестиції в основні активи реалізує лише незначна частина суб'єктів підприємництва, що не впливає на середню структуру їх операційних витрат.

За 2000-2006 рр. частка підприємств, які займалися інноваціями та впроваджували їх, скоротилася з 18% до 11,2% і з 14,8 до 10% відповідно. Протягом 2007-2010 рр. їх питома вага залишається відносно стабільною і коливається в межах 13% і 11,5% відповідно. Разом з тим за 2000-2008 рр. сума інвестицій в інновації збільшилася в 6,8 разу, а за період фінансової кризи (2009-2010 рр.) знизилась на 33%. Тобто підприємства, що здійснюють інноваційні інвестиції, збільшували їх обсяги.

У цілому за період з 2000 р. по 2008 р. сума витрат на інновації в Україні збільшилася на 10 237,1 млн грн – з 1757,1 млн грн до 11 994,2 млн грн. При цьому значне зростання припадає на 2007 р., коли, порівняно з 2006 р., витрати на інновації збільшилися на 76,15%, тоді як у середньому в 2000-2006 рр. вони зросли лише на 24,74% за рік.

Разом з тим за період фінансової кризи та післякризовий період сума витрат на інновації скоротилась з 11 994,2 млн грн у 2008 р. до 7949,9 млн грн у 2009 р. із незначним їх зростанням у 2010 р. до 8045, 5 млн грн.

Збільшення інвестицій в окремі складові інновацій було нерівномірним. Так, найбільше фондів було спрямовано на придбання машин і устаткування для впровадження інновацій – у середньому 60,92%, а в 2007 р. майже в 7 разів більше, ніж у 2000 р.

Частка інвестицій у дослідження та розробки протягом цього періоду постійно змінювалася, але в середньому складала 11,08%, за винятком 2001 р., ко-

ли було відзначено зниження на 35,31%, і 2007 р., коли витрати знизилися на 0,64%. Інвестиції в дослідження та розробки збільшувалися в середньому на 25,59%. У цілому за 2000-2010 рр. ці вкладення збільшилися в 3,8 разу. При цьому за 2000-2008 рр. це зростання склало 4,8 разу.

Придбання технологій за 2000-2008 рр. збільшилося в 5,8 разу – з 72,8 млн грн до 421,8 млн грн. Проте зміна витрат на інновації цієї категорії була дуже нерівномірною. У 2003 та 2006 рр. спостерігалось зниження суми витрат, а в інші роки – зростання. У середньому за 2000-2008 рр. придбання технологій збільшувалося на 64% за рік.

Протягом 2009-2010 р. відзначається значне скорочення інвестицій у технології – майже в 3 рази. При цьому найбільш значне скорочення відбулось у 2009 р. – на 72,6%. Таке значне зниження пояснюється перш за все кризовою ситуацією в економіці та неспроможністю суб'єктів підприємництва виділяти кошти на фінансування інноваційних програм.

Фінансування технологічних інновацій продовжувало здійснюватися переважно за рахунок власних коштів. За 2000-2010 рр. їх частка в середньому складала 78,51% усіх коштів, що спрямовуються на фінансування технологічних інновацій. Іноземні інвестиції в технологічні інновації складали в середньому 4,33%, а державні – усього 1,61% усіх вкладень у технологічні інновації.

Період фінансової кризи (2008-2010 рр.) характеризується значним зменшенням частки власного капіталу та збільшенням позикових активів як в економіці в цілому, так і в окремо взятих видах економічної діяльності.

Так, в економіці частка власного капіталу знизилася з 43,18% у 2007 р. до 35,82% у 2010 р. У той же час збільшилася частка довгострокових зобов'язань у пасивах – з 21,94% до 22,79% відповідно.

На наш погляд, такі різкі зміни у структурі пасивів в економіці відбулись через неухильне зниження процентних ставок по кредитах комерційних банків за останні роки та недостатньо обґрунтованою лібералізацією кредитної політики з боку банківської системи.

Це стало однією з найважливіших причин економічної кризи, унаслідок чого банки вдалися до інших крайнощів, і в 4-му кварталі 2008 р. порівняно з 3-м кварталом того ж року приріст процентної ставки по кредитах склав 30 відсоткових. А такий істотний приріст цього показника лише сприяв розвитку кризи.

На окрему увагу заслуговують питання розвитку торгівлі, як виду діяльності, що відображає соціальний стан населення країни.

Оцінка показників інноваційно-інвестиційної активності торгівлі показала, що протягом 2004-2008 рр. відзначалося збільшення частки інвестицій торговельних підприємств у загальних інвестиціях в основний капітал в Україні. Так, у 2004 р. інвестиції в основний капітал складали 7%, з них 4,2% – інвестиції оптової торгівлі, 1,9% – роздрібної торгівлі. У 2007 р. частка інвестицій торговельних підприємств в основний капітал досягла 9,4% усіх інвестицій, з них однакові частки займають роздрібна та оптова торгівля – близько 4% кожна галузь.

У 2008 р. ця тенденція продовжувалася. Частка торгівлі в інвестиціях в основний капітал склала 10,6%, зокрема в оптову торгівлю – 5,0%.

У середньому за 2004-2008 рр. інвестиції в основний капітал торговельних підприємств зростали на 46,8% за рік. Лідером за швидкістю збільшення інвестицій в основний капітал є роздрібна торгівля: у 2008 р. порівняно з 2004 р. інвестиції зросли майже в шість разів, що вище, ніж приріст у цілому в торгівлі (3,6 разу) і в оптовій торгівлі (3,3 разу).

У цілому за 2007 р. торгівля займала четверте місце за обсягами інвестицій в основний капітал (11%) після промисловості (34,13%), операцій з нерухомістю та послуг підприємцям (20,91%), транспорту та зв'язку (16,82%). У 2008 р. це співвідношення не змінилося.

Разом з цим протягом 2009-2010 рр. через фінансову кризу відзначається щорічний від'ємний приріст інвестицій як у торгівлю в цілому, так і у роздрібну та оптову її складові зокрема. У цілому за цей період темп зростання інвестицій щодо попереднього року в торгівлі склав – 43% у 2009 р. і – 17% у 2010 р. По оптовій торгівлі цей показник склав – 56% і – 13% по роках, а по роздрібній – 32% і – 17% відповідно.

Як і в економіці в цілому, фінансування розвитку підприємств роздрібною торгівлі здійснювалося переважно за рахунок кредитних ресурсів, в основному довгострокових. А це істотно знижувало потенціал фінансового саморозвитку підприємств. У 2008 р. зміна співвідношення між власним і позиковим капіталом набула руйнівного характеру, що в подальшому в умовах фінансової кризи негативно вплинуло на фінансовий саморозвиток торгівлі.

Змінилося не тільки співвідношення, але й абсолютна величина власного капіталу: у фактичних цінах зменшення в торгівлі склало 24,19%, а з урахуванням інфляції – 38%.

У той же час на 68,4% (а з урахуванням інфляції – на 36,9%) збільшилася величина довгострокових зобов'язань і меншою мірою (на 48,16%, або на 20,5% з урахуванням інфляції) – сума короткострокових зобов'язань.

Слід підкреслити, що галузь роздрібною торгівлі в докризовий період розвивалася не стільки кількісно, скільки якісно. Так, на фоні зростання в 2004-2008 рр. обсягу роздрібного товарообороту, збільшення торговельних площ, відкриття магазинів нових форматів, відбувалося зниження кількості магазинів і кіосків. Тобто можна зробити висновок про те, що розвиток роздрібною торгівлі має інтенсивний характер.

Упродовж усього періоду з 2004 по 2010 рр. відбувалося стабільне зниження кількості об'єктів торговельних підприємств – юридичних осіб – у середньому на 3% за рік. Так, якщо в 2004 р. мережа роздрібною торгівлі складала 78,5 тис. од., то на початок 2011 р. вона скоротилася на 13,7 тис. од. У той же час торгова площа магазинів за рік збільшувалася майже на 6%.

Тобто на фоні скорочення кількості магазинів і кіосків відбувалося збільшення торгової площі, яка припадає на один магазин, що свідчить про зростання інвестицій підприємств у розширення та відкриття нових магазинів. Цей же факт підтверджує й розрахунок такого питомого показника, як інвестиції на один магазин. Так, у 2004 р. на один магазин доводилося 18766 грн капітальних інвестицій. У 2006 р. цей показник склав 58434,39 грн (темپ приросту до минулого року – 71,92%). У 2008 р. його значення дорівнювалось 140895,95 грн, а у

кризовий період – 102142,21 грн у 2009 р. та 86126,54 грн – у 2010 р. У цілому в докризовий період капітальні інвестиції на 1 магазин збільшилися в 7,51 разу, а у період з 2004 р. по 2010 р. – у 4,6 разу.

Отже, можна зробити висновок про витіснення невеликих магазинів великими – супермаркетами, гіпермаркетами і т. ін. Лише за цей період кількість спеціалізованих непродовольчих магазинів з торговою площею від 2500 кв. м і більше зросла на 75%, а їх торгова площа – в 2,1 разу, кількість супермаркетів – відповідно на 88,5% (з 754 од. до 1422 од.) і в 2 рази, гіпермаркетів – в 3,6 разу (з 56 од. до 202 од.) і в 4 рази відповідно.

Збільшується частка магазинів сучасних форматів у загальній кількості магазинів роздрібної торгівлі. За даними GFK-USM, частка супермаркетів у загальному обсязі продажів роздрібної торгівлі зросла за останніх шість років на 9% (з 3% до 12%). Частка магазинів самообслуговування збільшилася на 7% (з 18% до 25%). Частка спеціалізованих магазинів не змінилася, а частка ринкової торгівлі знизилася з 52% до 43%.

Зміна частки магазинів сучасних форматів супроводжується одночасним зростанням частки непродовольчих магазинів, що пов'язане зі зміною структури споживання населення. Тільки за 2005 р. кількість непродовольчих магазинів збільшилася на 1,3% і склала 23,9 тис. У той же час кількість продовольчих магазинів скоротилася на 8,1% і склала 31,9 тис. У 2010 р. частка продажів непродовольчих товарів складала 60,5% роздрібного товарообороту підприємств.

Ті ж тенденції спостерігаються і в оптовій торгівлі: у структурі оптового товарообороту в 2004-2008 рр. у межах 15% займала торгівля продовольчими товарами (у 2009 р. – 19,5%, 2010 р. – 18,5%) і більше 85% – непродовольчими (у 2009 р. – 80,5%, 2010 р. – 81,5%). У цілому середньорічне зростання оптового товарообороту за 2004-2010 рр. (окрім 2009 р.) залишалось в тих же межах, що й роздрібного, і коливалось в межах 30%

Висновки. Отже, слід зазначити, що основою успішного фінансового саморозвитку підприємства є інноваційна спрямованість як інвестиційної, так і операційної діяльності. Оцінка поточного стану інноваційно-інвестиційних процесів в економіці України в цілому й торгівлі зокрема показала, що протягом 2004-2008 рр. суб'єкти підприємництва активно збільшували свій інвестиційний потенціал, проте фінансова криза призвела до значного зниження в інвестиційній сфері.

Отже, перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення інноваційно-інвестиційних процесів національних підприємств, побудова моделі інноваційно-інвестиційного розвитку з метою прискорення їх фінансового саморозвитку.

Список літератури

1. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України: [від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>>.
2. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України: [від 04 лип. 2002 р. № 40-IV]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>>.

3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Закон України: [від 16 січ. 2003 р. № 433-IV]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>>.
4. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України [Електронний ресурс] схвалено Постановою Верховної Ради України: [від 13 лип. 1999 р. № 916-XIV]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=916-14>>.
5. Багратян Г.А. Світова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання / Г.А. Багратян, І.С. Кравченко // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 33-41.
6. Гончаренко Л. П Менеджмент инвестиций и инноваций / Л.П. Гончаренко. – М.: КНОРУС, 2009. – 312 с.
7. Данілов О.Д. Структура інвестицій, інновацій та випуску промислової продукції в Україні / О.Д. Данілов, А.М. Вдовиченко // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 115-123.
8. Інвестування: інтегров. навч. комплекс / Л.О. Омелянович [та ін.]. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. – 167 с.
9. Статистична інформація [Електронний ресурс] / За ред. О.Г. Осауленко. – К.: Держкомстат України, 1998-2011. – Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
10. Статистичний бюлетень НБУ [Електронний ресурс]. – К.: Нац. банк України, 2004-2011. – Режим доступу: <<http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>>.

УДК 330.322:336.531.2

Лохман Н.В., канд. екон. наук, доц. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО ІНВЕСТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ПОРТФЕЛЯ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Статтю присвячено питанням визначення методики формування портфеля інвестицій задля підвищення ефективності фінансового інвестування підприємства на основі моніторингу динаміки розвитку компаній-емітентів, їхнього фінансового стану, ступеня ризику інвестицій та можливостей самого підприємства-інвестора.

Ключові слова: *емітент, фінансові інвестиції, інвестиційний портфель, аналіз інвестицій, фондовий ринок.*

У сучасних умовах актуальність проблеми формування інвестиційного портфеля підприємства як одного з найважливіших елементів антикризового керування не вимагає особливої аргументації. Від того, як керівництво підприємства буде приймати інвестиційні рішення в управлінні, буде залежати ефективність фінансової діяльності цього підприємства в майбутньому.

На сьогоднішній день дослідження інвестування достатньо розвинуте. Серед вітчизняних авторів, які займаються вивченням питань інвестування,